St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Faculty of Economics

ДИНАМИКА НА ОСНОВНИ ПОКАЗАТЕЛИ И ОЦЕНКА НА РАЗВИТИЕТО И ПОТЕНЦИАЛА НА ДОБРОВОЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ

DYNAMICS OF KEY INDICATORS AND ASSESSMENT OF THE DEVELOPMENT AND POTENTIAL OF VOLUNTARY PENSION FUNDS IN BULGARIA

Йордан Йорданов
Yordan Yordanov

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: The multi-pillar model of pension insurance in Bulgaria aims to guarantee an adequate income replacement rate after retirement, amounting to approximately 75–80% of the individual's final remuneration. This objective must be achieved against the backdrop of a rapidly aging population and growing economic constraints related to chronic deficits in public resources for financing pension payments. Within this model, supplementary voluntary pension insurance (the third pillar of the pension system), implemented through participation in voluntary pension funds financed on a fully-funded basis, is intended to provide approximately 10–15% of post-retirement income. Regardless of its intended role and the commitment it entails, voluntary pension insurance in Bulgaria remains relatively underdeveloped and not widely adopted as a tool for generating supplemental pension income within the multi-pillar pension system. Nevertheless, it has significant potential to establish itself as a key element in enhancing the sustainability and adequacy of the pension system. The purpose of this study is to analyze the development and current state of pension coverage in voluntary pension funds by tracking the trends in key pension indicators. Based on this analysis, the report presents conclusions and generalizations aimed at identifying existing problems and outlining opportunities for improving voluntary pension coverage, in the context of enhancing personal social responsibility and security within the framework of the multi-pillar pension model in Bulgaria.
Keywords: pension system; voluntary pension fund; pension indicators; pension.
JEL: G23.

ВЪВЕДЕНИЕ

Българският пенсионноосигурителен модел е структуриран по логиката на многоколонните схеми на организация на осигурителна защита. Публично пенсионно осигуряване, с елементи на обезпечаване, функциониращо на разходопокривен принцип е основният първи стълб на модела. В чл. 4 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) е регламентиран обхвата по лица. Вторият стълб е допълнителното задължително пенсионно осигуряване, осъществяващо се на капиталопокривен принцип във универсални пенсионни фондове (УПФ) и професионални пенсионни фондове (ППФ), управлявани от частни пенсионноосигурителни компании, осъществяващи дейност в рамките на разпоредбите на КСО и контролирани от Комисията за финансов надзор. В

тази структурна част на модела на задължителен принцип с осигурителни вноски за сметка на работодател и осигурено лице се осигуряват лицата, подлежащи на осигуряване в публичното пенсионно осигуряване, с изключение на тези направили избор за осигуряване по чл. 4б от КСО, позволяващ им изцяло осигуряване с вноска в пълен размер към фонд „Пенсии“ на държавното обществено осигуряване. В професионалните пенсионни фондове се осигуряват за ранно пенсиониране лица, посредством осигурителни вноски изцяло за сметка на работодател, упражняващи първа и втора категория труд. В Наредба за категоризиране на труда при пенсиониране са регламентирани длъжностите, които попадат в съответната категория труд. Изключение за осигуряване са лицата, които са се възползвали от правото си на избор по чл. 4в от КСО, което им позволява еднократно да променят осигуряването си от професионален пенсионен фонд във фонд „Пенсии“.

Допълнителното доброволно пенсионно осигуряване, осъществявано в доброволни пенсионни фондове (ДПФ) и доброволни пенсионни фондове по професионални схеми (ДПФПС) се явява третият стълб на пенсионната система у нас. Доброволните пенсионни фондове са капиталопокривна осигурителна схема, в която на доброволен принцип с осигурителни вноски за собствена сметка, за сметка на работодател или трета страна, а в една чат от случаите, съвместно се извършва осигуряване в частни пенсионни дружества, управляващи въпросните фондове. Доброволното осигуряване играе ролята на надграждащ елемент, основан на личната осигурителна култура, ангажираност и отговорност за постигане на допълнителна финансова сигурност. Доброволното пенсионно осигуряване в частен пенсионен фонд може да бъде интерпретирано като стратегическо, дългосрочно финансово решение, насочено към акумулиране на спестявания и реализиране на доход от тяхното инвестиране. Подобен избор предполага висока степен на финансова и осигурителна култура, информираност и поемане на лична отговорност за осигуряване на доход в периодите на икономическа неактивност и настъпила неработоспособност поради старост. В този смисъл доброволното пенсионно осигуряване представлява ключов фактор за гарантиране на финансова стабилност, независимост и поддържане на адекватен жизнен стандарт в пенсионна възраст.

Актуалността на подобен подход се засилва в условията на динамична и често неблагоприятна социално-икономическа и демографска среда, която поставя значителни предизвикателства пред устойчивостта на публичните системи за социална защита. Провежданите през последните години политики в областта на публичното пенсионно осигуряване доведоха до частично отслабване на връзката между осигурителния принос и размера на получаваната пенсия. Въвеждането на интегрирани плащания с подпомагащ характер, както и определянето на минимални размери на пенсиите по съображения, излизащи извън класическата осигурителна логика, насочени към компенсиране на инфлационни процеси и други външни фактори, в определена степен нарушиха принципите на еквивалентност и справедливост в системата. В резултат на това, наред с неблагоприятни икономически тенденции, се наблюдава съществено нарастване на разходите и дефицита на фонд „Пенсии“, което задълбочава зависимостта на публичната пенсионна система от общата фискална и социална политика на държавата.

Тези обстоятелства насочват вниманието към допълнителните доброволни форми на пенсионна защита като съществен елемент от многоколонния пенсионен модел, създаден именно с цел функциониране в среда на ограничени публични ресурси и неблагоприятна възрастова структура на населението. В този контекст се откроява необходимостта от задълбочен анализ на развитието на доброволните пенсионни фондове, на тяхното текущо състояние, управленски практики, идентифицирани проблеми и потенциални ефекти от дейността им.

Основната цел на настоящия доклад е да анализира развитието и състоянието на осигуряването в доброволните пенсионни фондове чрез проследяване динамиката на ключови осигурителни показатели и съпоставянето им с релевантни макроикономически и социални индикатори. На тази основа се формулират изводи относно проблемите и възможностите за развитие на доброволното пенсионно осигуряване в България, както и неговата роля при изграждането и подобряването на личната социална сигурност, в контекста на съществуващия потенциал за устойчивост и адекватност на многоколонния пенсионен модел.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През разглеждания период числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд нараства от 593,54 хил. лица на 636, 42 хил. лица, което представлява ръст от 42,88 хил. лица или 7,2%. В същото време, заетите в икономиката на 15 и повече години през 2024 г. са 2 932,9 хил. лица и представляват 4,6 пъти повече от числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд. Средномесечният брой на осигурените в публичното социално осигуряване през 2024 г. е 2 831,7 хил. лица, което представлява приблизително същият дял (445%) или 4,5 пъти повече от числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд (Фигура 1.). Този показател свидетелства за все още ниския дял на осигурените в доброволен пенсионен фонд спрямо осигурените в публичното осигуряване.

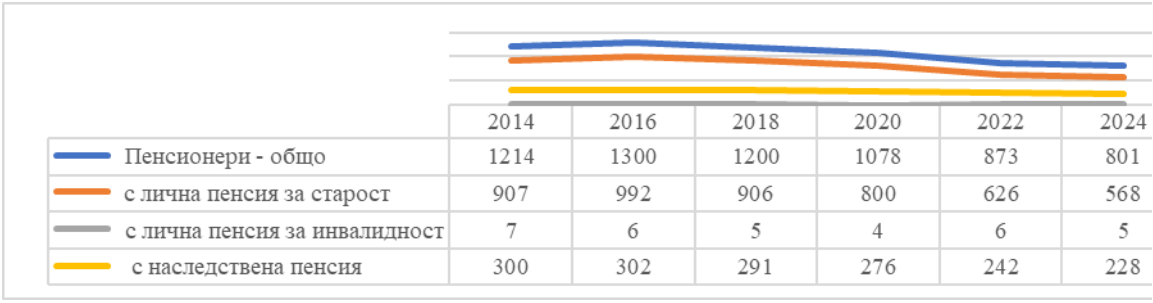
	Динамика на броя на осигурените лица в ДПФ (в хил. лица към 31.12.)	Динамика на осигурените лица в УПФ (в хил. лица към 31.12.)	Общ брой население (в хил.)	Население на възраст 15-64 г. (в хил.)	Заети лица на 15 и повече навършени години (в хил.)	Средномесечен брой осигурени лица в публичното социално осигуряване (в хил.)	Средномесечен брой пенсионери в публичното пенсионно осигуряване за осигурителен стаж и възраст (в хил.)	Брой пенсионери в публичното осигуряване (средномесечно) (в хил.)
2024	636,42	4087,72	6437,36	3991,27	2932,90	2831,70	1518,80	2044,80
2022	643,58	3947,76	6447,71	4018,91	3150,50	2794,20	1535,50	2036,50
2020	645,57	3850,56	6916,55	4413,49	3121,70	2693,70	1610,80	2123,00
2018	628,13	3731,17	7000,04	4502,08	3152,70	2790,20	1636,60	2158,00
2016	601,14	3576,38	7101,86	4628,72	3016,80	2765,10	1656,00	2181,40
2014	593,54	3421,66	7202,20	4763,67	2981,40	2735,10	1664,00	2181,90

Фигура. 1. Динамика на осигурените в доброволен пенсионен фонд, универсален пенсионен фонд, заетите лица, осигурените в публичното осигуряване, пенсионерите в публичното социално осигуряване и населението на страната за периода 2014 – 2024 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024) (Национален осигурителен институт, 2024).

От друга страна въпреки, че средномесечният брой на пенсионерите за осигурителен стаж и възраст намалява от 1 664,0 хил. на 1 518,8 хил. представлява 41,9% от числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд. Броят на пенсионерите в публичното социално осигуряване от 2 181,9 хил. в началото на периода намалява на 2 044,8 хил. в края и представлява 31,1% от числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд лица. Числеността на осигурените в доброволен пенсионен фонд през 2024 г. представлява 15% от тази на лицата осигурени в универсален пенсионен фонд, докато през 2014 г. това съотношение е било 17,3%, което от своя страна е индикатор за нарастване на числеността на осигурените лица в доброволните фондове по-бавно спрямо нарастването на числеността на лицата в универсален пенсионен фонд (Фигура 1.).

Към края на 2024 г. броят на пенсионерите с плащания от доброволен пенсионен фонд са 801, което представлява 66% от числеността им в началото на периода или с 413 по-малко. Лич-

ната пенсия за старост заема 70,9% от общата численост на плащанията, 28,4% се пада на наследствената пенсия, а останалите 0,7% на пенсията при инвалидност (Фигура 2.). Общата численост на пенсионерите с пенсия доброволен пенсионен фонд представлява 0,02% от съвкупността на осигурените лица, 0,02% от съвкупността на заетите, 0,03% от броя пенсионери в публичното осигуряване и 0,05% от броя пенсионери с пенсия за осигурителен стаж и възраст (Фигура 1. и Фигура 2.).

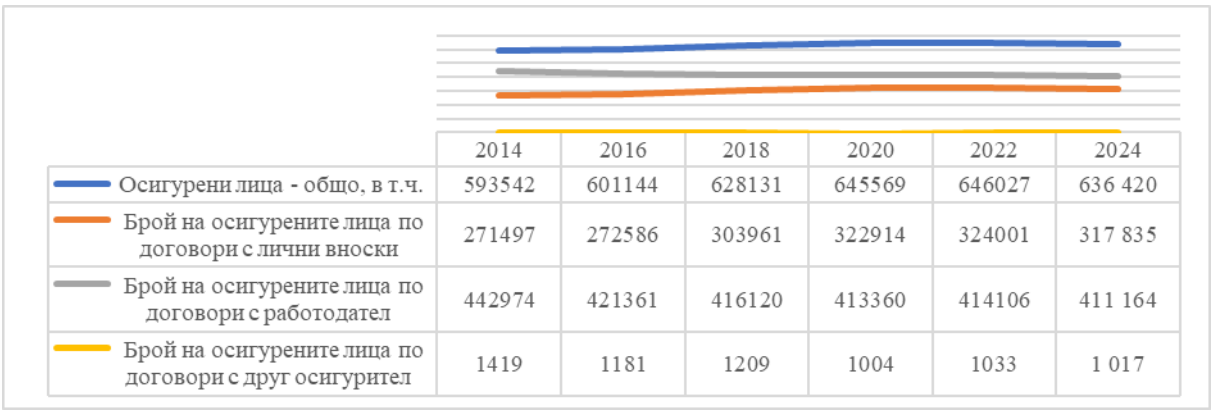

	2014	2016	2018	2020	2022	2024
Пенсионери - общо	1214	1300	1200	1078	873	801
с лична пенсия за старост	907	992	906	800	626	568
с лична пенсия за инвалидност	7	6	5	4	6	5
с наследствена пенсия	300	302	291	276	242	228

Фигура. 2. Пенсионери с плащания от ДПФ за периода 2014 – 2024 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024).

Представените съотношения свидетелстват за недостатъчния интерес и обхват по лица на допълнителните доброволни пенсионни фондове спрямо основни икономически и социални индикатори, пряко свързани с динамиката и състоянието на икономиката, публичната и допълнителната задължителна социалната защита.

По отношение на структурата на осигурените по видове договори за осигуряване се наблюдава нарастване на числеността на осигурените лица с лични вноски и намаляване на числеността на договорите за доброволно осигуряване с вноски на работодателя. Въпреки отчетената тенденция числеността на осигурените от работодател е драстично повече спрямо осигурените по собствена инициатива с лични вноски (Фигура 3.).

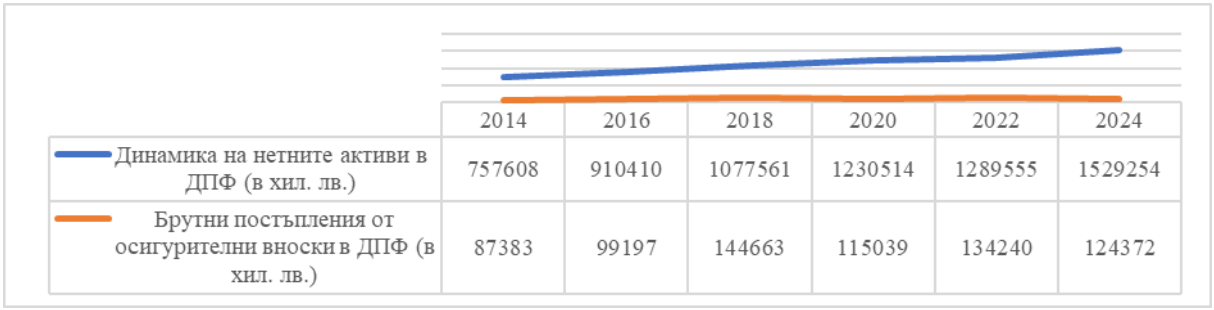

	2014	2016	2018	2020	2022	2024
Осигурени лица - общо, в т.ч.	593542	601144	628131	645569	646027	636 420
Брой на осигурените лица по договори с лични вноски	271497	272586	303961	322914	324001	317 835
Брой на осигурените лица по договори с работодател	442974	421361	416120	413360	414106	411 164
Брой на осигурените лица по договори с друг осигурител	1419	1181	1209	1004	1033	1 017

Фигура. 3. Численост на осигурените по видове договори в доброволен пенсионен фонд за периода 2014 – 2024 г.
Източник: Комисия за финансов надзор, 2024

Анализът на структурата на осигурените по договори за осигуряване индикира липса на заинтересованост за осигуряване с лични средства. Този резултат може да се разглежда като следствие на комплекс от социални, икономически и културни фактори, които следва да бъдат систематизирани, проучени и използвани именно в посока стимулиране на личното участието в доброволните форми на пенсионна защита.

Генерираният финансов ресурс в доброволен пенсионен фонд към края на 2024 г. е 1 529 254 хил. лв., докато в началото на разглеждания период е 757 608 хил. лв. Отчетеното нарастване със 771 646 хил. лв. представлява 101% увеличение спрямо натрупаните средства от 2014 г. Брутните постъпления от осигурителни вноски нарастват от 87 383 хил. лв. на 124 372 хил. лв. или с 36 989 хил. лв., което представлява ръст от 42%. Нарастването на посочените показатели се явява резултат от политики и динамика на макроикономически и социални показатели като осигурителния доход, работна заплата, инфлация, законодателни промени и други (Фигура 4.).

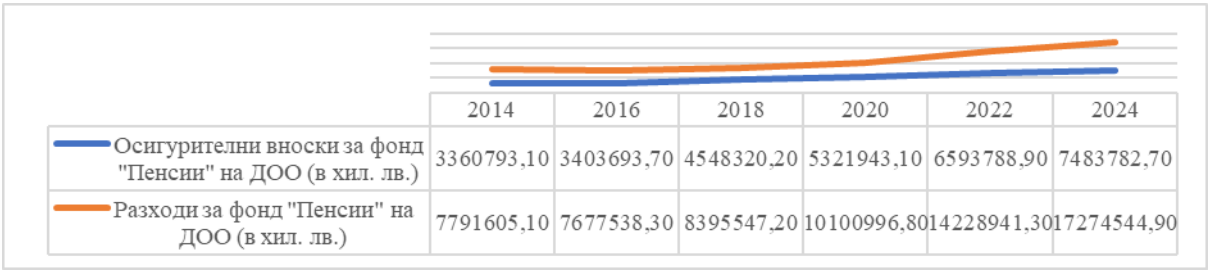

	2014	2016	2018	2020	2022	2024
Динамика на нетните активи в ДПФ (в хил. лв.)	757608	910410	1077561	1230514	1289555	1529254
Брутни постъпления от осигурителни вноски в ДПФ (в хил. лв.)	87383	99197	144663	115039	134240	124372

Фигура. 4. Нетни активи и брутни постъпления в доброволен пенсионен фонд за периода 2014 – 2024 г.
Източник: Комисия за финансов надзор, 2024

Към края на разглеждания период (2024 г.) средствата в доброволен пенсионен фонд са представлявали 1,71% от депозитите на домакинствата в банковата система (89 403 489 хил. лв.), а в началото на периода (2014 г.) 1,92% от тях (39 266 130 хил. лв.) (Статистика на кредити и депозити по количествени категории и икономически дейности/Депозити на нефинансови предприятия, домакинства и НТООД по количествени категории и икономически дейности за периода 2014 – 2024 г., 2025). Представените съотношения индикират за забавяне на темпа на нарастване на средствата в допълнителното доброволно пенсионно осигуряване, спрямо динамиката на банковите депозити на домакинствата у нас.

Натрупаните средства в доброволен пенсионен фонд към края на 2024 г. представляват съответно 8,8% от разходите за фонд „Пенсии“ на Държавното обществено осигуряване (разходи от 17 274 544,9 хил. лв.) при 19,6% за 2014 г. (разходи от 7 791 605,1 хил. лв.) (Национален осигурителен институт, 2025). Осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ нарастват от 3 360 793,1 хил. лв. през 2014 г. на 7 483 782,7 хил. лв. или над 2 пъти. В началото на периода брутните осигурителни вноски за ДПФ са представлявали 2,6% от осигурителните вноски за фонд „Пенсии“, а в края на периода (2024 г.) този дял е 1,66% (Фигура 4. и Фигура 5.).

	2014	2016	2018	2020	2022	2024
Осигурителни вноски за фонд "Пенсии" на ДОО (в хил. лв.)	3360793,10	3403693,70	4548320,20	5321943,10	6593788,90	7483782,70
Разходи за фонд "Пенсии" на ДОО (в хил. лв.)	7791605,10	7677538,30	8395547,20	10100996,80	14228941,30	17274544,90

Фигура. 5. Осигурителни вноски и разходи за фонд „Пенсии“ на ДОО за периода 2014 – 2024 г.
Източник: Национален статистически институт, 2024

Изменението на съотношенията води до заключението, че осигурителните вноски и разходите за фонд „Пенсии“ на ДОО нарастват с изпреварващи темпове по отношение на брутните постъпления от осигурителни вноски и натрупаните нетни активи в ДПФ.

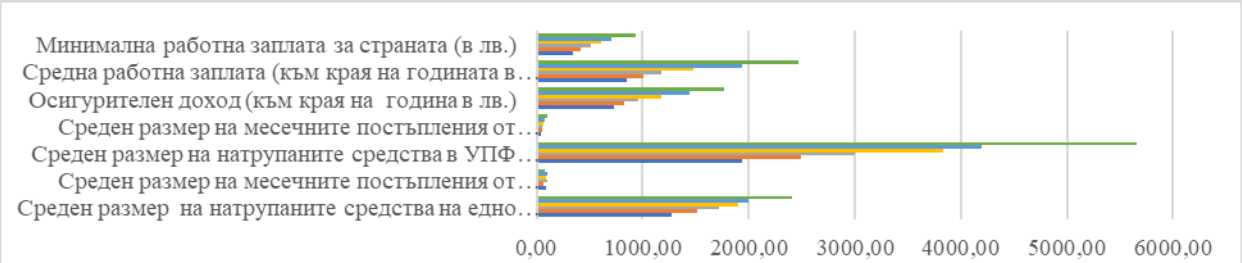
Подобна на гореспоменатата тенденция наблюдаваме и при изменението на съотношенията между Брутния вътрешен продукт (БВП) на страната и натрупаните активи в ДПФ, където натрупаните активи към края на 2024 г. спрямо БВП за същата година (204,907 млрд. лв. за 2024 г.) представляват 0,74%, докато през 2014 г. (БВП 82,164 млрд. лв.) този процент е бил 0,92% (Национален осигурителен институт, 2025).

От 2014 г. до 2024 г. средният размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в доброволен пенсионен фонд намалява от 94,96 лв. до 77,76 лв., въпреки нарастването на средния осигурителен доход с 240%, средната и минималната работна заплата, съответно с 290% и 274%, което при равни други условия води до нарастване на разполагаемия доход на лицата и домакинствата, който при определени условия биха могли да насочат към допълнителните форми на пенсионна защита.

Средният размер на натрупаните средства на лицата, за които през последните 12 месеца е постъпила поне една осигурителна вноска, отчита ръст със 188,2%, от 1 276,42 лв. през 2014 г. на 2 402,90 лв. през 2024 г. Въпреки това този размер е над 2 пъти (235%) по-нисък от средния размер на натрупаните средства в универсален пенсионен фонд (5 653,04 лв.). През 2014 г. средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице в доброволен пенсионен фонд е представлявал 65,8% от средния размер на натрупаното на едно лице в универсален пенсионен фонд, а през 2024 г. това съотношение се променя на 42,4%, което води до заключението, че генерираните средства в доброволен пенсионен фонд са със сериозно изоставащ темп, спрямо тези за лицата в универсален пенсионен фонд.

Съпоставяйки динамиката на социалноикономическите показатели осигурителен доход, средна работна заплата и минимална работна заплата, спрямо динамиката на осигурителните показатели на доброволен пенсионен фонд се наблюдава следното (Фигура 6.):

- Темповете на нарастване на средния осигурителен доход, средната и минималната работна заплата за страната, за разглеждания период, са съответно 240%, 290% и 270%, а при средния размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в доброволен пенсионен фонд отчитаме намаление с около 22% (от 94,76 лв. през 2014 г. до 77,76 лв. през 2024 г.).
- Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице в доброволен пенсионен фонд през 2014 г. представлява съответно 12,7% от осигурителния доход, 11,1% от средната работна заплата и 27,6% от минималната работна заплата за страната при 4,3% от осигурителния доход, 3,1% от средната работна заплата и 8,2% от минималната работна заплата за страната през 2024 г.

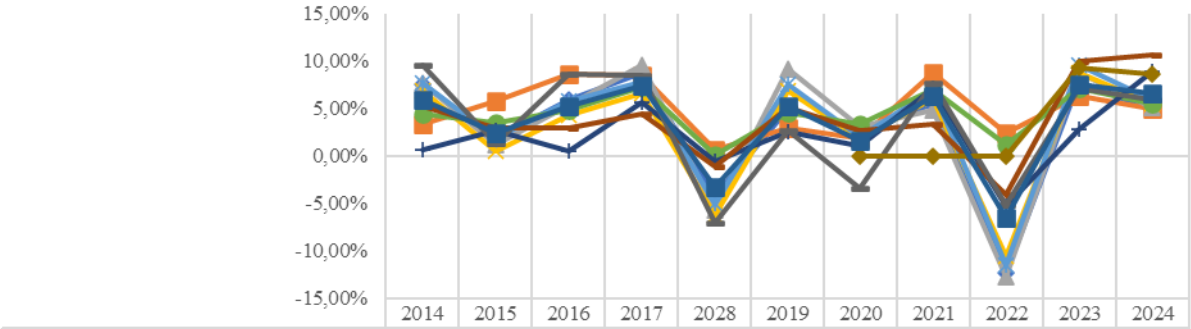

	Среден размер на натрупаните средства на едно осигурено лице в ДПФ (към края на годината в лв.)	Среден размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в ДПФ (към края на годината в лв.)	Среден размер на натрупаните средства в УПФ на лицата, за които през последните 12 месеца е постъпила поне една осигурителна вноска (към края на годината в лв.)	Среден размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в УПФ (към края на годината в лв.)	Осигурителен доход (към края на година в лв.)	Средна работна заплата (към края на годината в лв.)	Минимална работна заплата за страната (в лв.)
2024	2402,90	77,76	5653,04	97,13	1768,4	2468	933
2022	2003,72	96,70	4191,76	82,73	1445,6	1943	710
2020	1906,08	87,41	3833,55	64,8	1171,1	1474	610
2018	1715,50	103,68	2999,91	54,02	954,9	1171	510
2016	1514,46	69,72	2488,42	48,31	821,6	1012	420
2014	1276,42	94,96	1939,99	39,84	735,4	847	340

Фигура. 6. Динамика на среден размер на месечните постъпления от осигурителни вноски, среден размер на натрупаните средства на осигурено лице в доброволен пенсионен фонд и универсален пенсионен фонд и основни макроикономически показатели за периода 2014 – 2024 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024), (Национален статистически институт, 2024), (Национален осигурителен институт, 2024).

Представеното обобщение индикира за значителни разминавания в темпа на нарастване, както на средния размер на натрупаните средства, така и на средния размер на месечните постъпления в доброволен пенсионен фонд спрямо темпа на нарастване на някой от основните социалноикономически показатели, свързани с доходите на лицата и домакинствата, които следва да се характеризират и възприемат като предпоставка и основа за нарастване на търсенето на доброволни осигурителни продукти.

За разглеждания период най-добри инвестиционни резултати са постигнати през 2023 г. с отчетена средноаритметична доходност от 7,61%. С изключение на два от фондовете (ДПФ „Бъдеще“ с доходност от 2,85%, ДПФ „Съгласие“ с доходност от 6,31%) всички останали постигат доходност в диапазона 7-10%. От друга страна през 2022 г. голяма част от ДПФ отчитат отрицателни двуцифрени стойности на доходността от управляваните активи. УПФ „ДСК-Родина“ постига отрицателна доходност от 12,74%, следвана от ДПФ „Доверие“, ДПФ ОББ и ДПФ „Алианц България“, съответно с 12,3%, 11,5% и 10,6%. Макар и с отрицателна доходност, „по-добри“ инвестиционни резултати, спрямо коментираната група фондове постигат ДПФ „Бъдеще“, ДПФ „Пенсионноосигурителен институт“, ДПФ „Топлина“, съответно с -5,3%, -5,2% и -4,1%. ДПФ „Съгласие“ и ДПФ „ЦКБ Сила“ постигат положителна доходност, съответно от 2,5% и 1,2%.

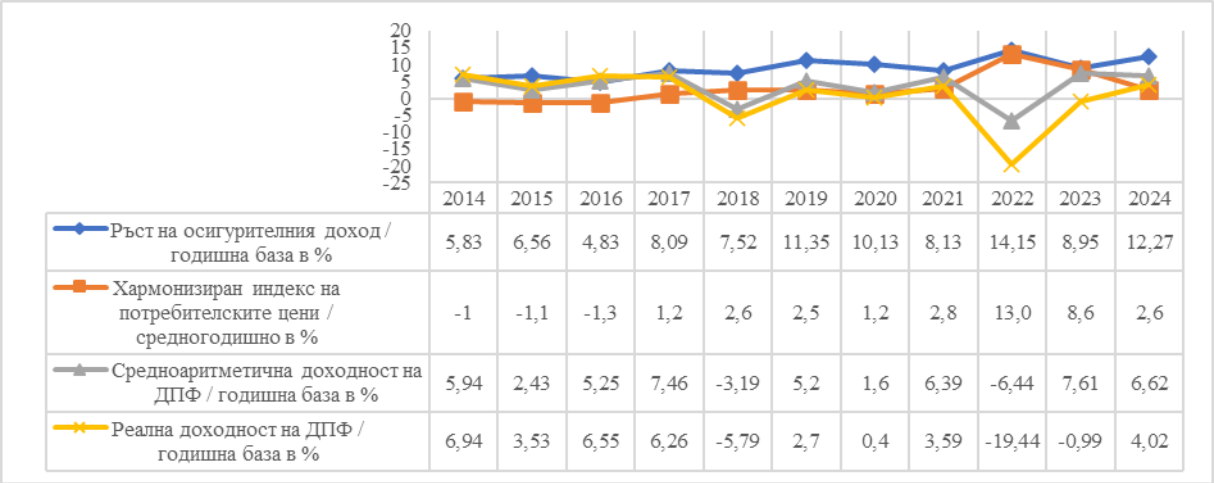

	2014	2015	2016	2017	2028	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ДПФ "Доверие"	7,59%	1,84%	6,00%	8,73%	-4,24%	4,99%	2,51%	5,49%	-12,31%	7,85%	4,93%
ДПФ "Съгласие"	3,36%	5,81%	8,71%	8,47%	0,72%	2,91%	1,84%	8,73%	2,48%	6,31%	5,01%
ДПФ "ДСК - Родина"	7,72%	1,21%	5,36%	9,56%	-5,62%	9,25%	3,05%	4,90%	-12,74%	8,73%	5,11%
ДПФ "Алианц България"	6,92%	0,54%	4,28%	6,57%	-6,16%	6,92%	1,88%	6,10%	-10,55%	8,83%	5,52%
"ЕН ЕН ДПФ"/"ДПФ ОББ"*	7,69%	1,84%	5,86%	7,82%	-5,00%	7,57%	2,06%	7,06%	-11,49%	9,63%	5,99%
ДПФ "ЦКБ - Сила"	4,50%	3,55%	4,89%	7,25%	0,16%	4,63%	3,38%	7,00%	1,17%	7,16%	5,51%
"ДПФ - Бъдеще"	0,73%	2,71%	0,51%	5,69%	-0,49%	2,62%	1,03%	7,18%	-5,26%	2,85%	8,92%
ДПФ "Топлина"	5,32%	2,96%	2,96%	4,51%	-1,02%	5,18%	2,64%	3,42%	-4,10%	9,96%	10,62%
ДПФ "Пенсионноосигурителен институт"	9,65%	1,39%	8,66%	8,50%	-7,02%	2,72%	-3,42%	7,67%	-5,16%	7,14%	5,90%
ДПФ "ДаллБогг: Живот и Здраве"							-	0,00%	-	9,34%	8,65%
Средноаритметична доходност	5,94%	2,43%	5,25%	7,46%	-3,19%	5,20%	1,66%	6,39%	-6,44%	7,61%	6,62%

Фигура. 7. Инвестиционна доходност от управляваните активи на доброволните пенсионни фондове за периода 2014 – 2024 г.
Източник: Комисия за финансов надзор, 2024

Средноаритметичната доходност на доброволните пенсионни фондове за периода е 38.93%, като тя варира в широк стойностен интервал – от отрицателна 6,4% през 2022 г. до положителна 7,6% през 2023 г. За 2014 г. доходността е 5,9%, за 2015 г. – 2,4%, за 2016 г. – 5,2%, за 2017 – 7,4%, за 2018 г. – отрицателна 3,1%, за 2019 г. – 5,2, за 2020 г. – 1,6%, за 2021 г. – 6,3%; за 2022 г. – отрицателна 6,4%; за 2023 г. – 7,6%, за 2024 г. – 6,2% (Фигура 7.).

Ръстът на осигурителния доход за периода 2014 – 2024 г. е 240%. Наблюдаваната трайна тенденция на покачване отчита двуцифрени темпове през втората половина на периода. Въпреки отчетената положителна тенденция на ръста на осигурителния доход, индексът на потребителските цени за месец януари 2025 г. спрямо месец януари 2014 г. е 149,4% или инфлация от 49,4%. В началото на периода инфлацията е отрицателна, а през 2022 г. достига стойности от 13%, след което в следващите две години намалява, съответно на 8,6% и на 2,6%. Съпоставката на годишната инфлация и постигнатата средноаритметичната доходност на доброволните пенсионни фондове показва, че най-високата реална доходност на фондовете е 6,94%, отчетена през 2014 г., следвана от 6,55% и 6,26%, съответно постигната през 2016 г. и 2017 г. През 2022 г. фондовете отчитат отрицателна доходност от 6,44% при годишна инфлация от 13% или отрицателна реална доходност на доброволните пенсионни фондове от 19,44% (Фигура 8.).

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ръст на осигурителния доход / годишна база в %	5,83	6,56	4,83	8,09	7,52	11,35	10,13	8,13	14,15	8,95	12,27
Хармонизиран индекс на потребителските цени / средногодишно в %	-1	-1,1	-1,3	1,2	2,6	2,5	1,2	2,8	13,0	8,6	2,6
Средноаритметична доходност на ДПФ / годишна база в %	5,94	2,43	5,25	7,46	-3,19	5,2	1,6	6,39	-6,44	7,61	6,62
Реална доходност на ДПФ / годишна база в %	6,94	3,53	6,55	6,26	-5,79	2,7	0,4	3,59	-19,44	-0,99	4,02

Фигура. 8. Динамика на осигурителния доход, Индекс на потребителските цени (инфлация), средноаритметична и реална доходност на доброволните пенсионни фондове за периода 2014 – 2024 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024); (Национален статистически институт, 2024). (Национален осигурителен институт, 2024)

Съпоставянето на динамиката на анализираните осигурителни показатели с ключови макроикономически и социални индикатори позволява да се очертаят основните тенденции в развитието и текущото състояние на осигуряването в доброволните пенсионни фондове. Въз основа на извършения анализ могат да бъдат формулирани следните обобщени изводи:

– Макар да се отчита нарастване на броя на осигурените лица в доброволните пенсионни фондове, относителният им дял остава нисък спрямо заетите лица на възраст 15 и повече години, средномесечния брой осигурени в публичното пенсионно осигуряване, броят на пенсионерите и осигурените в универсалните пенсионни фондове. Това, на свой ред не позволява да се приеме, че доброволните форми на пенсионна защита са достигнали необходимата степен на обхват и масовост, за да изпълняват пълноценно ролята си в рамките на многоколонния пенсионен модел.

– Делът на пенсионерите с изплатена пенсия от доброволните пенсионни фондове спрямо основните съвкупности в публичната осигурителна система е драстично нисък. Незначителният относителен дял на пенсионните плащания от доброволните пенсионни фондове се обуславя както от ограничения брой осигурени лица, така и от обстоятелството, че натрупаните средства по индивидуалните партиди често не се използват по предназначение за формиране на дългосрочен пенсионен доход, а се ползват преди настъпване на осигурителния риск. В този смисъл можем да твърдим, че доброволните пенсионни фондове в значителна степен функционират като инструмент за спестяване или инвестиционен продукт, а не като класическа пенсионна схема с ясно изразена целева насоченост.

– Наблюдава се увеличение на броя на лицата, които правят лични осигурителни вноски, паралелно с намаляване на броя на договорите с вноски, финансирани от работодатели. Независимо от тази тенденция, осигуряването чрез работодател остава преобладаващо. Ограничената активност при доброволното осигуряване със собствени средства може да се обясни както с икономически фактори, така и с недостатъчно развита осигурителна и финансова култура, включително непознаване на дългосрочните ползи от капиталопокривните пенсионни схеми.

– В периода 2014 – 2024 г. се отчита удвояване, в абсолютен размер на натрупаните активи в доброволните пенсионни фондове, което представлява положителна тенденция. В относително изражение, обаче средствата в доброволните пенсионни фондове формират, намаляващ дял от депозитите на домакинствата в банковата система. Това свидетелства за по-бавен темп на нарастване на доброволните пенсионни ресурси в сравнение с банковите депозити, което индиректно отразява предпочитанията на домакинствата към по-висока ликвидност и по-нисък риск.

– Съпоставката на средствата в доброволните пенсионни фондове с разходите и приходите от осигурителни вноски във фонд „Пенсии“, както и с брутния вътрешен продукт, показва ограничен макроикономически мащаб на третия стълб. Налице е тенденция на по-бавен относителен растеж, което ограничава потенциала на доброволните фондове да оказват съществено влияние върху общата финансова устойчивост на пенсионната система.

– Делът на активите на доброволните пенсионни фондове спрямо БВП също бележи понижение в разглеждания период, което потвърждава изводите за ограничената им роля като фактор за акумулиране на дългосрочен инвестиционен ресурс в националната икономика.

– От гледна точка на инвестиционната ефективност, реализираната реална доходност за периода 2014 – 2024 г. остава ниска на фона на натрупаната инфлация, което поставя въпроса за степента, в която постигнатите резултати гарантират запазване и нарастване на покупателната способност на натрупаните средства в дългосрочен план.

В обобщение, анализът очертава структурни ограничения и необходимост от целенасочени мерки за повишаване на обхвата, ефективността и общественото доверие в доброволните пенсионни фондове като съществен компонент на многоколонния пенсионен модел за постигане на по-висока финансова сигурност. На база изводите от доклада, възможностите свързани с развитието на осигуряването в доброволните пенсионни фондове в България и превръщането им в ключова структурна част на пенсионния модел, надграждаща социалната сигурност от първи и втори стълб и гарантираща по-високи нива на пенсионен доход могат да бъдат систематизирани в следните основни направления:

– Повишаване на осигурителната култура на населението. Изграждането и поддържането на осигурителна култура в дългосрочен план може да бъде постигнато посредством системата на средното и висшето образование, където в учебните програми могат да бъдат интегрирани учебни дисциплини със задължителен или избирателен характер и/или тематични допълнителни образователни форуми, които да целят задълбочено разбиране на принципите на функциониране на капиталовите пенсионни схеми, на техните ефекти и на ролята на индивидуалната финансова ангажираност за подобряване на социалната сигурност в периоди на неработоспособност. Наличието на такава образователна подготовка следва да се разглежда като фактор и основна предпоставка за осъзнато, активно и масово участие в доброволен пенсионен фонд.

– Формулиране и прилагане на последователни политики, насочени към изграждане и укрепване на общественото доверие към пенсионноосигурителните дружества, както и към прозрачността и ефективността на процесите по управление и инвестиране на акумулирания финансов ресурс. От ключово значение към това направление са широкомащабните информационни и образователни инициативи – кампании, обучения, семинари и консултации, които следва да бъдат насочени към повишаване на информираността, надграждане на осигурителната култура и доверието в допълнителното пенсионно осигуряване. Реализирането на подобна дългосрочна стратегия изисква координирани усилия между държавните и местните институции, пенсионноосигурителните дружества, банковия и застрахователния сектор, инвестиционните посредници, както и образователните институции в страната. Изграждането и поддържането на доверие в пенсионноосигурителните компании може да се разглежда, като икономически и социален лост на развитието на доброволното осигуряване.

– Успешно въвеждане и развитие на мултифондовия модел в доброволното осигуряване. С въвеждане на мултифондовия модел по отношение на доброволните пенсионни фондове се създава конкурентна среда за пенсионните дружества, които следва да учредяват разнообразие от подфондове с индивидуален инвестиционен профил, а оттам и очаквана по-висока инвестиционна доходност. Последната рефлектира върху пенсионните натрупвания във фазана на активен живот, а оттам и върху плащанията при настъпване на правото на лицата. В тази връзка въвеждането и дългосрочния успех на мултифондовата система, в управление на средствата на доброволните пенсионни фондове, може да се разглежда като възможност за усъвършенстване и модернизиране на пенсионния модел и в частност трети стълб.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Капиталопокривните пенсионни схеми имат съществено значение за осигуряването на адекватни и устойчиви пенсионни доходи, особено в условията на неблагоприятна демографска структура и нарастващо съотношение между лица в пенсионна възраст и икономически активното население. Тяхната роля се засилва в контекста на ограничения фискален капацитет на публичната система и необходимостта от диверсификация на източниците на доход след пенсиониране.

Настоящият доклад, без да претендира за изчерпателност на разглежданата проблематика, очертава основните тенденции в развитието и текущото състояние на осигуряването в доброволните пенсионни фондове в България, както и съществуващите структурни и функционални предизвикателства пред тяхното ефективно функциониране. Анализът показва наличието на редица проблемни аспекти, които изискват своевременни, последователни и дългосрочно ориентирани решения.

Формулираните насоки за усъвършенстване на осигуряването в доброволните пенсионни фондове следва да бъдат предмет на задълбочен експертен и обществен дебат, с активно участие на всички заинтересовани страни в осигурителния процес. Подобен подход е необходима предпоставка за укрепване на доверието, повишаване на ефективността и гарантиране на устойчивостта на пенсионната система, в интерес, както на настоящите, така и на бъдещите пенсионери.

REFERENCES

Yordanov P., Ilieva T., & Yordanov Y. 2024. The socio-economic potential of voluntary pension insurance in Bulgaria. // *Business Management*, D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov, Issue 3, page 5–19.

Financial Supervision Commission. 2024. 'Insurance Activity / Statistics and Analyses'. Retrieved from Financial Supervision Commission: https://www.fsc.bg/osiguritelna-deynost/statistika/statistika-i-analizi/.

National Social Security Institute (2024). Analyses / State Social Insurance. Retrieved from National Social Security Institute: https://www.nssi.bg/publikacii/analizi/doo/

National Social Security Institute (2024). Economic and Social Indicators**.** Retrieved from National Social Security Institute: https://www.nssi.bg/

National Social Security Institute (2025). Analyses / State Social Insurance. Retrieved from National Social Security Institute: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/DOO_-2023.pdf

National Statistical Institute (2024). Inflation and Consumer Price Indices. Retrieved from National Statistical Institute: https://www.nsi.bg/bg

Bulgarian National Bank (2025). Statistics on Loans and Deposits by Quantitative Categories and Economic Activities / Deposits of Non-financial Corporations, Households and NPISHs by Quantitative Categories and Economic Activities for the Period 2014–2024. Retrieved from Bulgarian National Bank: https://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StDepositsAndCredits/StDCDeposits/StDCDepositsQuarterlyData/index.htm?forYear=2014

За контакти:
Йордан Йорданов, главен асистент, доктор
Служебен адрес: гр. Свищов 5250, ул. „Емануил Чакъров“ № 2
Стопанска академия „Д. А. Ценов“
Катедра „Застраховане и социално дело“
E-mail: y.yordanov@uni-svishtov.bg